

Politikai
röpiratok.

144.

144
1270

EGYHÁZI BESZÉD,

MELYET

SZENT ISTVÁN KIRÁLY ÜNNEPÉN

1873. AUGUSTUS 20-kán

A BUDAI VÁRTEPLOMBAN

MONDOTT

PÓR ANTAL,

ESZTERGAM KIR. VÁROS LEIKÉSZE, A MAGYAR TUD. AKADÉMIA L. TAGJA.

4.

BUDAPEST,

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN.

1873.

EGYHÁZI BÉSZÉD

1877

FRANCISZKA KIRÁLY-UNIVERTSITÁS

ELŐSZÓ

A HÍDALY VÁLLALKOZÁS

Dr. BALLAGI GEZA

HÍDALY

FRANCISZKA KIRÁLY-UNIVERTSITÁS

KereskedjeteK, míg megjövök.

Luk. 19, 14.

»Rendeljük, hogy a szent király ünnepét minden esztendőben megülneni tartozzunk.« Így szól az 1222-ben kelt arany bullának első cikkelye.

Magyarország, mely — Endre királyként — fiának »minden képzeletet fölülmuló gonoszságai által« csaknem meglábolhatlan örvénybe került, a véginség- és végveszélynek közepette nem talált más kiutat, nem ismert egyéb panaceát, hanem visszatérni azon elvekhez, melyekre István, a szent király e hont alapította.

Évszázadok robogtak el azóta a magyar fölött; az arany bulla, melyet a nemzet, mint szabadsága és jóléte palladiumát féltékenyen őrzött, melyre önkény és elnyomás ellenére sűrűn hivatkoztak a késő unokák, elévült és szétfoslott minden egyéb részében: csak amaz egyet nem bírták sem az idők vihara, sem a sors kedvezései feledésbe meríteni.

Ez országos, dicső ünnepet megülni összegyülekezünk évenkint, egybegyültünk ma, és velünk tizenöt millió magyar, nemzetiség-, vallás- és rangkülönbség nélkül ünnepli sz. István király napját, és nincs a világ bármely elrejtett zugában hazafi, ki e napon emelkedett érzelmek közt hálás sóhajt ne röpítene az édes haza felé.

Lehet-e ez másként?

Hazánk mult és jelen nagyságának forrását, szellemi és anyagi jólétének kútfejét azon elvek képezik, melyeken a szent király birodalma vallási és politikai csarnokát fölépíté: a keresztény hit, erény és igazság elvei.

Ha történetünk aranszegélyü, noha többnyire véres betűkkel irt lapjait figyelmesen forgatjuk, jó sorsának és bal szerencséjének előzményeit fürkészendők: azon meglepő eredményre jutunk, hogy a nemzet akkor állott nagyságának fénypontján, akkor fűzte homloka köré dicsőségének babérait, midőn nép és király az igazság és erény ösvényeit járdalá; midőn tetteit a vallásosság, mint az esti szellőt a rét virányainak illatja lengé át. Ellenben az országot sujtó bajokat és szenvedéseket mindig a nemzet erkölcsének sülyedése előzte meg, mint megelőzik a zivatart a sötét föllegek.

Meglepőnek jelzém a vizsgálódás ez eredményét, pedig természetesnek, sőt közönségesnek mondhatám vala, mennyiben az okozat rendesen megfelel az oknak, meg a következmény az előzménynek. Mint irva van Izrael népe történetében: »Ha roszt művelének Izrael fiai az Ur szemei előtt, . . . elhagyák az Urat, őseik Istenét, aki kihozá őket Egyiptom földéről és más Istenek után mentenek: felgyulada az Ur haragja Izrael ellen, és a fosztók kezébe adá őket, kik őket a körülöttök lakó ellenségeiknek eladák, és igen szorongattattak.*)

De minden esetre meglepő azon praecisio, azon pontosság, melylyel a Szentírás szavai hazánkon beteljesülének.

Ezt kimutatni a multra nézve a történetnek, mint az idők hűséges tanujának alapján, és minthogy a történet az élet mestere is, tanulságot meríteni belőle a jövőre nézve, lesz beszédem tárgya.

*) Birák k. 2, 11. kk.

I.

Ha az észlelő ember az idők eseményeit, melyek halma-
zokban a világtörténet anyagát képezik, lelke elé állítja; ha
azok kezdetét, irányát és lefolyását itészi lélekkel kutatja felis-
merendő, vajjon e végtelen tarkaságu anyag merő romchaos-e min-
den rendszer és összefüggés nélkül, vagy hogy e töredékek egy-
séges épület alkatrészei-e: akkor minden kétséget kizáró bizony-
sággal fogja beismerni, hogy az emberi nem történeti viszontagsá-
gait személyes, bölcs, mindentudó és mindenható lény, az erkölcsi
világ szükségéhez képest eleve meghatározott terv szerint vezérli.

»Az Ur itéli a népeket igazságban, s a nemzeteket a föl-
dön kormányozza,« mond a zsoltáros.*)

A történeti emlékeket elfogultság nélkül s azon mély stu-
diummal, melyet ily roppant föladat igényel, vizsgálván, okvetle-
nül észre veendjük a nyomokat, melyek Isten kezére utalnak;
szemünkbe tűnendik a terv, melynek szálai a teremtő, gondvi-
selő s az emberiséget rendeltetéséhez vezérlő Isten kezében
nyugszanak; bámulattal fogjuk tapasztalni, hogy mindazon vál-
tozások, melyek a világ szinpadján hatezer év óta történtek, —
a világ összes nemzetei, történeteiknek szinte határtalanul elütő
változatossága mellett, — a történet összes hősei, habár nem
akarva, sőt ellenkezve, végtére mégis Istennek amaz egyetemes
végcélját valósíták, mely az emberiségnek Istenhez, ahonnan
kiindult, visszavezérlése. Igen; az Ur, — ki a megváltás művét
Krisztus által már foganatba vette, — az Ur szelleme leng végig

*) Zsolt. 7, 9. 66, 5.

a történeten, és a mondott részletek mind Isten országának, Isten városának kiépítésére szolgálnak.

»Dicsérjétek azért az Urat föld minden királyai és minden népek, fejedelmek és a föld minden birái! Áldjátok emberek fiai, dicsérjétek és magasztaljátok őt mindörökké!*)

Nem tagadhatjuk ugyan, hogy előttünk véges lények előtt, kikre nézve nincs világosság árnyék —, nincs ismeret rejtély nélkül, egyes események különös célja, viszonya az egészhez, épen korlátoltságunknál fogva, nem mindig világos: de e körülmény ép oly kevéssé ingathatja meg a mindenséget kormányzó Istenben való hitünket, mint nem tagadhatjuk, hogy a nap egész világréndszert áraszt el világosságával, noha vannak mélységek, hova sugarai soha le nem hatnak, léteznek szorulatok, melyek keskeny határai közt arcát soha sem látták.

Igaz az is, hogy Isten városának épülete befejezve nincs, és hogy bebizonyítandó tételünk a jövőt illető érveivel adóságok maradunk. De ha a történet főirányát és eszméjét ki lehet abból venni, ami már megvan, és ha ez, ami t. i. megvan, hasonlít isteni, habár befejezetlen képhez: ki nem fogja viszont örömet elhinni, hogy Isten művét ép oly tökélylyel fogja befejezni, ép oly mindenhatóan fog bebizonyítani a többi részletek elkészítésében, mint amilyennek mutatkozott a főeszmének és a legfőbb részletek elrendezésénél. Mert, ugyanis, nem korlátolt emberről van szó, hanem véghetlen Istenről, ki így szól: »Én vagyok az Ur, és nem változom.« **)

A mondottakhoz képest Jézus Krisztus, a századokon keresztül jövendölt és népektől óhajtott messiás és a megváltás nagy műve az egyedüli központ, melyben a keresztény időszámítás előtt és után létezett és létező minden népek történeteinek számai összpontosulnak; Jézus Krisztus a világtörténelemnek az ó-kort az ujjal összekötő isthmusa.

Mögötte négy évezred tesz tanuságot arról, hogy az ember Isten nélkül magát az igazság színvonalán föntartani nem bírja, rendeltetésének megfelelni képtelen, az igazságot keresi, de egyik

*) Zsolt. 148, 11. Dán. 3, 82.

**) Mal. 3, 6.

tévedésből a másikba bukdácsol, az anyagiakban előmenetelt tesz, de utánok csak átkot arat.

Az egész ó-kori történet commentárja azon tételnek, hogy az igaz Isten ismerete és tisztelete nélkül átok a földi lét, melyet sem hatalom, sem politikai intézmények, sem éghajlati befolyások, sem bölcsek, sem törvényhozók, sem semminemű emberi intézkedés soha és sehol megszüntetni nem birtak.

Erre nézve legkiáltóbb például szolgálnak az ugynevezett classicus népek.

Bebizonyításra nem szorul, hogy míg a hellenek és rómaiak bámulatra ragadó haladást tőnek a tudomány, művészet és ipar terén, gúnyjára büszke műveltségöknek magát az állatiságot istenítették. És habár készséggel ismerjükkel a classicus népek világtörténeti hivatását abban, hogy a tudomány és művészet terén az utókornak oktatói és nemesítői legyenek: tagadni nem lehet, hogy ami a becsületet és humanitást illeti, virágzásuk arany korában sem ötlenek ki míveletlen kortársaik fölött.

Határtalan önzés, és e hydrának összes rémszüllöttei: a hazugság, hitszegés és kéjszomj, rabszolgaságon alapuló politikai rendszerek, szivdurvaság, kegyetlenség, egész városok és nemzetek kiirtása, tobzódás és a nőnem kéjeszközül lealacsonyítása, babonaság, fatalismus és prostitúcióval fertőztetett cultus azon ismervek, melyek őket jellemzik, a megváltásnak szükségét föl-tüntetik s egyszersmind a kereszténység utját előkészíték.

Viszont a keresztény időszámítás óta az egyház az ő, kelettől nyugatig és éjszakról délig kiterjedő karjaival azon intézmény, mely idegrendszerhez hasonlóan kiterjeszkedik a világegyetemre.

Az egyház történetének problémája szorosan egy a világtörténetnek —, mert szorosan egy az emberiség rendeltetésének problémájával, nem lehetvén, mint sz. Ágoston mondja, máshonnan boldog az ember.

Innen van, hogy a világ összes nemzeteinek története soha sem lesz valóban egyetemes, azaz egységbe hozott történelem az egyháznak kezdettől végig átvonuló és szellemi kapocsként összefűző története nélkül.

Innen van, hogy nem létezett soha sem társaság, sem nemzet, sem birodalom, lett legyen bármily nagy, számos vagy ha-

talmas, mely történetében egyetemes világeszmét képviselt volna. Egyik sem viszi föl lételét a kezdetig; mindegyik kiterjedésének határai voltak és vannak. Ellenben az egyház története valóságos világtörténet, minthogy az általa képviselt világmegváltási eszme csak oly egyetemes, mint a tér, melyet elfoglalni hivatva van, s a századok, melyeket életével betölt.

Ezen egyház az, mely az isteni gondviselés kegyelméből XVIII. század óta küzd szakadatlanul a valódi civilisatio élén, a rosznak korról korra új alakban jelenkező hatalma ellen, és még mindig győzelmeskedett.

Legyőzte a kereszténység első századaiban a mívelt, de erkölcsiiben megromlott classicus pogányságot; megtérítette a népköltözés korában azon harcias nemzeteket, melyek amazok fölé kerekedvén, a keresztény civilisationak, ezen példa nélküli nemes, magasztos és hatalmas civilisationak veték meg alapját. És ismét ezen örökének védelmére hívta meg ugyanazon isteni gondviselés Ázsia erőteljes fiait akkor, midőn Arábia égető pusztáin készülöben vala a világregdítő zivatar, hogy megkeresztelkedvén s az egyház öreivé válván, a mohamedanizmus csapásait, melyek alatt a keleti birodalom összeroskadt, ércmellőkkel fölfogják. *)

Mert előttem kétségtelennek látszik, hogy Isten a magyar faj egyik föladataúll az európai keresztény civilisatio védelmét tűzte ki. E célra indította utnak Ázsiából, telepítette le a Duna és Tisza vidékén, hol nép azelőtt államot alkotni nem birt, e célra támasztotta sz. Istvánt, ki irányt adjon a nemzet életének. A történet tanuságot tesz arról, hogy minél inkább közeledett nemzetünk azon eszményhez, mely a honalkotó sz. király előtt lebegett, annál virulóbb volt hona, boldogabb jó maga, dicsőbb története.

E részt általánosan ismert történetünknek csak néhány pontjára kívánom becses figyelmöket irányzani.

Szent István és sz. László keresztény szellemü uralkodásaik

*) Ezen eszméket bővebben kifejtik *Danielik* János ily című értekezésében: *A történet szelleme*, (Emlékkönyv 1852); továbbá *Leroy*, *A történclem kath. bölcsészete* (ford. a pesti növ. papság, két kötet, Pest 1872—3.)

alatt nemcsak állammá jegecedett a nomád népség; de műveltség és tekintélyben növekedék; míg a feslett Péterek, zsarnok Samuk és hitszegő Salamonok korában belviszályok dúltak és királyaink csaknem hűbéreseivé lőnek a német császároknak, kik a nyugati szélekből nem csekély részt kerítenék el. — És ki az, ki a magyar állam és államfő annyira sülyedt tekintélyét, hogy III. Endre alatt törvényt kelle alkotni, miszerint »a királyt mindenki tisztelni tartozik,« előbbi magasságába visszahelyezte, s a magyar zászló uralmát három tengerpartig kiterjesztette? Lajos, kinék jámborsága és lovagiassága oly mértékben bájolta el alattvalóit s az udvarában tartózkodó idegeneket, hogy »a jónál és erénynél egyebet nem láttak benne,« és »nem győzték magasztalni a fejedelmet, ki akkora nagysággal és hatalommal nem kisebb szerénységet és alázatosságot párosítani tudott.« — Azonképen mély történeti belátással észleli egyik tudósunk, *) hogy a Hunyadiak korában a magyar kart keresztény eszmék acélozták, és a magyar acélt diadalra czek vezették. Ugyanő mondja: »Hunyadi János nemcsak a hazafiság, hanem a kereszténység emelkedett képviselője. Ő és bajnoktársai nemcsak arra voltak büszkék, hogy Magyarországot védik, hanem a kereszténységet mentik az ozmán veszedelemtől, s úgy látszik, hogy a magyar hazafisággal nyert új erőt hazánkban a vallásosság Hunyadi János idejében.« — Viszont a mohácsi veszedelmet méltán róhatjuk föl büntetésül azon kor számára, melyben vallási vagy polgári erényt ugyan hiába keresünk, míg a mindennemű erkölcstelenség legszomorítóbb jelenségeivel lépten nyomon találkozunk. — Végre, hogy rövid legyek, midőn nagyatyáink Mária-Terézia dicső uralmát magasztalásaikkal halmozzák, egyuttal tanuságot tesznek azon vallásos szellemről, mely a kormányt és nemzetet átlengette.

Szóval, a magyar történelemben nyomról nyomra be lehet bizonyítani, hogy Isten kiválasztott magyar népét imádandó eltökélései végrehajtására nevelte, s azon mértékben árasztotta el földi áldásaival is, amennyiben hajlandóbbnak találta, hogy készsége eszköze gyanánt szolgáljon.

Nem is én vagyok az első, kit szerény tanulmányai ezen

*) *Salamon Ferenc*, Magyarország a török hódítás korában. (Pest, 1864.)

eredményre juttattak; sőt hallgatással nem mellőzhetem, hogy már Enea Silvio tette azon észrevételt, midőn levelei egyikében*) az ország elgyarlódott állapotát festvén, annak okairól így szól: »Világos előttem, hogy országatok nagy része azért pusztult el, mert az egyetértés hiányzik nálatok. Az egyetértés pedig azért hagyott el, mert az igazságot nem szerettedek.«

» . . . Minden ország támasza, talpkőve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledől s rabigába görbed.«
Berzsenyi.

A multnak ezen ékesen szóló oktatasából, mily tanulságot merítsünk a jövőre nézve, erről beszédem következő részében.

*) Dyonisio card. aeppo. strigon. de dato Bécs, 1445, okt. (Voigt sorozatában a 158. levél.)

II.

Ha történéseink beismerik, hogy sz. István király az által volt a magyar állam megalapítója, mert népét a keresztény hitre térítette s ez uton az európai népek családjába kebelezte be; ha ugyanezen történéseink akként vannak meggyőződve, hogy a kereszténység fölvétele nélkül csak úgy elpusztultunk volna, mint elpusztultak hatalmasabb törzsrokonaink, a hunok, avarok és besenyők*): úgy viszont azt vallom, hogy a kereszténység azon talizmán, mely a magyar nemzet jövőjét biztosítani képes.

Valamint a fa csak azon talajban gyarapodhatik, melyben felnőtt, úgy az államok is alapulásaik föltételeinek indulnak utána, és történeti alapját egyik sem változtathatja meg. És ha igaz, hogy minden birodalom csak ugyanazon eszközök által tartatik fenn, melyeknek eredetét köszöni; önkényt következik az is, hogy a mely állam alapulásának föltételeihez hűtlen, elvész, mint a hal a szárazon, a madár a vízben.

Izrael népének, például, a Megváltóban való hit megőrzése adott lételt. Ezen alapon fentartotta magát kimondhatatlan sanyaruságok és üldözések közepett, mint nemzet. Mióta azonban létének ezen alapföltételét megtagadá, a viszonyok minden kedvezményei, óriási gazdagsága és gazdagságából merített befolyása dacára, züllött nyáj, arra hivatva, hogy az Istenember jóslatának tárgya, a kereszténység hátmöge, foliája legyen. Romulus a fegyver erejével adott lételt a római államnak, s a harci szellem beoltásával biztosítá azt. Virágzott is a világváros, míg hű marada magához és nem zsoldosokra bizta végei őtalmát,

*) Szabó Károly: A magyar vezérek kora. (Pest, 1869.)

hogy a patriciusok »otthon a puha életben nyuzhassák a kövér bakot.« Adás-vevés, kufárkodás voltak az eszközök, melyek Karthagot megalapították; az ipar és kereskedés virágoztaták föl hét századon át; midőn ellenben a kard élére bizta főnmaradását, akadtak Scipioi.

Ezek után, ha azon irányt vesszük szemügyre, melyben társadalmunk halad, nem a legmegnyugtatóbb képek tárulnak elénk.

»A régi erkölcsök bámulatos gyorsasággal kezdenek társadalmunk egyes csoportjaiból kivészni... A polgárság Isten és embert elhagyva, az úgy vélt anyagi jólét felé halad, melyen még eddig mindenütt a társadalmi gépezet szétzuzásával végződött« *).

»Korunk anyagi irányúnak, az anyagiség korának nevezte el magát, és találóbbr név nem érheti. E kor valóban nem egyéb, mint az anyagelvi fölfogásnak életbeli hű alkalmazása, az anyagelvi elméletnek gyakorlata« **).

A tudomány, költészet, művészet és köznapi élet minden vonatkozásaiban és viszonyaiban a materialismus befolyását szemléljük.

Nehogy félreértésre szolgáltatassak alkalmat, ki kell jelentenem, miszerint távol esik tőlem a természettudomány jogosultságát tagadnom, vagy talán rovására a humanismust magasztalnom. Hisz tudom, hogy valamint a philosophia leviter libata Istentől elvezet, úgy a természetbuvárlat is nevelt Newtonokat.

Még távolabb esik szándékomtól az emberi ész vivmányait az anyagi téren, haladását a mind nagyobb tökélyesülés felé kancsal szemmel tekintenem. Sőt midőn látom, hogy az emberi ész, akarat és szorgalom növénykéregből száztéle keilmét, virágból festéket, rovarból gyógyszer készit, italt csinál a magból, világosságot a szénből, gőzerőt a vízből s a villámból hirnököt; midőn el-elnézem gőzorsókkal mint fonatja meg a gyapjút, s mint szövö és festi meg a selymet, hogy a fény enyelegve játszik rajta, a rongyot mint főzi, töri, simítja, hogy aztán reányomja

*) Reform 1873. jul. 15. száma.

***) Greguss Á. A materialismus hatásáról. Pest, 1859.

gondolatait, mint olvasztja meg a homokot kristálylyá, hogy csiszolt tükrében gyönyörködjék, vasból mint rak utat és szélsebes futammal mint hordja rajta a terhet, míg az örök idő másodperceit aczéllal méri; midőn tapasztalom, hogy a vegytan megköti a sugárt és leveszi a képet, melyet amaz megvilágít, a sugártörés az apró tárgyakat, melyet szem nem láthat, lencséken át óriássá növeszti, s a rövidéletű embert az égi csillagzatok örök útjára vezérli: ha mindezt látom, tapasztalom és elgondolom, a porba borulok alázatosságban a mindenható Isten színe előtt, ki ekkora lélekkel áldotta meg parányi teremtményét, az embert.

De másrészt joggal kívánhatjuk, hogy a természettudomány a maga körén belül maradjon, mert túlterjeszkedésében, kába szellemtagadásában borzasztó kárt okoz.

A materialismus az igaznak, szépnek és jónak, e három főeszmének birodalmát egyaránt elpusztítja; lehetlenné teszi a tudományt, megszmisíti a művészetet, szétbontja az erkölcsi rendet.

Főladatunkhoz képest e három közül csak ez utóbbi tételre szoritkozunk *), mely szerencsénkre sem hosszabb fejtegetést, sem bizonyítást nem igényel.

A materialismus tagadja a személyes Istent és annak világintéző hatalmát, és szüli a vallástalanságot.

Mit hallani e tekintetben legtöbbször azoktól, kik magukat korunk színvonalán képzelik? »Mindegy — úgy mondanak — akármilyen vallása legyen az embernek, csak becsülete legyen.« E mondást pedig napjainkban a diadalra jutott türelem és humanismus jeles példájaul szeretik felhozni; pedig ez a diadalra jutott vallási közöny lólába. Mi volna más? Hiszen csak a vallási közöny lehet a vallás iránt közönyös. Pedig a közönyösek még nem teljes anyagvallók, még csak utban vannak az anyagvallás felé; a teljes materialismus nem közönyös, semleges nézője többé, de megtámadója, üldözője a vallásnak.

A materialismus szülte a vallástalanság méltó testvérét, az erkölcsi érzéketlenséget és fásultságot, mely a becsületet pénzzel méri s az igazságot szavazás alá bocsátja, mely a társadalmi

*) Bővebben erről G r e g u s s idézett műve.

eszméket, milyek a haza, nemzetiség, közszellem, semmibe veszi. Ez szülte az elvek könnyűszerű megtagadását, az egyetlen siker elvének fentartását és követését, a hirhedt sikerpolitikát. Ez szülte a jellem sülyedését, a jellemek elfogyását, a polgári és családi életerények kiveszését. Ez szülte az anyagi élvek utáni mohóságot, az állati meglegedést, megnyugvást az anyagi kényelemben, melyen túl nincsen kívánni való, mely azonban kell, minden áron kell, és mivel pénzen megszerezhető, a pénz korlátlan uralmának alapját vetette meg.

Nem én mondom ezeket, hanem, melyet talán kevésbbé ér az elfogultság gyanuja, egyik nagy lapunk *) szóll ekképen :

»A politikában, a társadalmi életben, az irodalomban és bizonyos tekintetben a művészetben is — mindenütt ott találja az ember a börze polyp karjait, a melyek magukhoz iparkodtak szivni minden érdeket, hogy alárendeljék a pénz mindent uralgó hatalmának. A szellemi tehetség, a tisztességes munka, a családi élet szeplőtlenisége, a hajthatlan férfias jellem, a megvesztegethetlenség, a női szemérem — mind, mind elvesztette himporát e polypkarok érintésére, melyek lassankint magukhoz ölelték a kilencágu grófi koronát s a munkászubbonyt, a tudós oklevelét és az író tollát, a tehetség nymbusát s a női erény báját, hogy mindegyikét bemocskolva bocsássák el maguktól. A börzeszedelgés előtt nem volt semmi szent és hozzáférhetlen, sem az oligarcha büszke neve, sem az ősi birtok osztatlansága, sem a magas méltóság diszköre, sem az igénytelen polgár megtakarított tőkéje: befurakodott mindenüvé a könnyű nyeresemény arányaival csörömpölve eltántoritólag, és el nem bocsátva többé végzeteljes büvköréből azt, kit magához csábítgatott. Juvenalis metsző satyrája értelmében arany kort élünk. Aranyért meg lehet vásárolni mindent: pártvezéreket, hírlapírókat, kormányférfiakat, primadonnákat, állami méltóságot és a kabáton hordható, csillogó kitüntetést egyaránt.«

Hogy hova vezet ez irány anyagi tekintetben láttuk minapában, szemléljük mind e perczig; erkölcsi kárai pedig kiszámíthatlanul nagyok.

*) A Hon 1873. máj. 18. száma.

De bezzeg, ha valaki ezek ellenében azt sürgeti: vissza kell térni az egyház örök elveihez, akkor a javíthatlanok divatos szólamai így hangzanak: »Az egyház, mely maga is alig bírja szánandó életét tovább tengetni, a haldokló új életet nem kölcsönözhet.«

Oh igen jól ismerjük mi ezen halotti csendítést; szinte idősb az egyháznál magánál. Már a farizeusok megünnepelték Krisztus halálában elvei bukását; de csak harmadnapig tartott idétlen diadaluk. Azóta annyiszor ismétlődött a halálmadarak baljósolata, hogy divatosnak mintha kissé elavult volna.

Ma is olvashatjuk a büszke föliratot: »Diocletianus Jovius Maximus . . . et nomine christiano deleto«, ki a keresztény nevet a föld színéről eltörülte. A halálig üldözött keresztény név maig is dicsőn él, de a büszke föliratu kő élclappá silányult és romban hevernek a salonai remete pompás építményei. És Diocletianustól Nagy Frigyesig, ki 1767-ben azt írta Voltairnek, hogy az egyházat csak valamely csoda mentheti meg, és Voltairtól a század bölcseiig, kik folyton folyvást készülnek a kereszténység temetésére, mely fölött annyiszor elmondák halotti beszédjeiket és mindig várják a gyásztort, megszegyenülve fogják tapasztalni, hogy a pokol kapui sem vesznek erőt rajta, és ha valami, mit Isten után tántoríthatlan bizodalommal reméllünk, az európai civilisatiót csak a kereszténység menti és mentheti meg.

Megfigyelést érdemelnek erre nézve nagynevű állambölcsészünk szavai:

»Egész polgárisodásunk keresztény. Amiben Európa népei nem keresztény kortársaikat, sőt az ó-kor összes népeit felül haladták, mind a kereszténységre vihető vissza. A családtól kezdve föl azon magasabb viszonyokig, melyek világnépeket kötnek össze, keresztény eszmékben mozgunk. Minden civilisatió vallási fogalmak alapjára van fektetve: ezeket meg nem dönthetni anélkül, hogy velök együtt a civilisatió is el ne enyészszék, mely azokra emelkedett« *).

Vissza tehát az elhagyott ösvényre, vissza azon utra, melyet számunkra szent István, a mai nap dicső hőse kijelölt.

*) B. E ö t v ö s József, A XIX. század uralkodó eszméi. I. 359.

Magyarország, melyet a gondviselés hatalmas, ez idő szerint Európa két leghatalmasb népfaja közé helyezett, még nem játszhatta le világtörténeti küldetését.

E mesgye, mely választékot képez két hullámzó néptenger közt — ehhez nem kell mély politikai belátás — fontos eseményeknek lesz tanuja. De azt hiszitek, hogy a hitében megingott, anyagiságba elmerült, a vétekben elgyarlódott nemzet képes lesz föntartani magát? Azt véletek, hogy a nép, mely Istenben nem hisz, Istennek nem engedelmeskedik, az emberiségben fog hinni, a királynak fog engedelmeskedni? mely lelke üdvére nem gondol, embertársai javára fogja fölládozni magát? melynek miután elrontották mennyországát, a földi hazáért fogja fölládozni vérért és életét? Több mint optimismus ilyet képzelni.

»A vész . . . majd ha minden erejével
Fog dálni és üvölteni . . .
Ha világnak sarkai
Földindulástul, menydörgéstül
Többől fognak ingani,
Ha összevesz mind a négy vad állat
És pusztít mind a négy elem« :

akkor, oh higyjétek! csak a kereszté lesz a diadal, és mely körülötte sereglett, a hiterős, erényedzett, törhetlen magyar népé. Csak a kereszt ad majd erőt szeretni hazát és nemzetet, és föltámasztja sz. Istvánt, Hunyadit, és a nándor-fehérvári hősök szellemét a haza ótalmára egybegyűjti.

Ezért könyörgünk Hozzád: »Uram, ne veszítsd el népedet és örökségedet, melyet jóvoltoddal megszabadítottál«, hanem »tartsd meg a te népedet és áldd meg örökségedet, és igazgasd őket és magasztald fel őket mindörökké.« *) Amen.

*) Móz. 9, 26. Zsolt. 27, 9.

